

Rejtett kincseink

A kincs a kalandregényben eldugott helyen várja, hogy a főhős számos talány megoldása után a nyomára bukkanjon. Ilyen rejtett kincs felfedezésére invitál Szőnyegi Hajnalka múlt év végén megjelent könyve, amely a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár feltáratlan gyűjteményének, Dévay József könyvtárának megmaradt köteteiről szól.

A gyűjtemény egykori tulajdonosa Dévay József 1844-ben született Pozsonyban. Teológiát végzett, ám egész életében pénzügyi hivatalnokként kereste kenyerét. Az irodalomban való jártassága, olvasottsága kiemelkedő volt a maga korában. A könyvgyűjtő, aki klasszika-filológia iránti érdeklődése kapcsán tagja volt több tudományos társaságnak. 1922-ben költözött családjával Székesfehérvárra. Két év múlva bekövetkezett halála után fia, Dévay József Róbert örökölte a több mint ötezer kötetes könyvtárat, ám ő családi okok miatt a könyvek értékesítése mellett döntött. Az igen értékes gyűjtemény az akkori anyagi viszonyok között egészében nem található gazdára. Ezért csak egy töredéke – valamivel több, mint négyszáz kötet – 1929-ben egy építési telekért és építőanyagért cserébe került a város tulajdonába. Dévay József Róbert, aki tevékeny részese volt a helyi közéletnek – többek között tagja a Vörösmarty Körnek – apja hagyatékából jelentős adományokat juttatott a város több közintézményének is. Az 1930-as évek végén Dévay már Budapesten lakott, így ettől az időtől kezdve a még mindig több mint négyezer kötetes könyvtárról és a család további sorsáról nincsen tudomásunk.

Szőnyegi Hajnalka igen aprólékos munkát végzett a könyvtártöredék feltárássában. Részletekbe menően külön-külön mutatja be a köteteket, továbbá Dévay József és fia életét, irodalmi munkásságát is ismerteti. A korabeli szaksajtó és a helytörténeti források alapján ad képet a könyvtár gyarapodásáról és történetének alakulásáról.

A munka gerincét a fennmaradt könyvtártöredék vizsgálata képezi. A szerző a kötetek kézbevétele után, a külsejük és a bennük található bejegyzések alapján jellemzi a gyűjtő könyvtár-gyarapítási, könyvvásárlási szokásait, a könyvekhez, szerzőkhöz való viszonyát. A kötetek ugyanis nemcsak külsejükkal (újra köttetés) árulkoznak a gyűjtőről, hanem a lapjaikra vetett megjegyzésekkel is. Megismerhetjük az adott kötet gyűjteményben elfoglalt helyét, kiegészítő könyvészeti adatait, a vásárlás idejét, a kötet árát, a köttetés dátumát, az esetenkénti ajándékozás tényét, a szerzőre vonatkozó kiegészítő adatokat, valamint azt, hogy Dévay olvasta-e az adott művet. A bejegyzések nemcsak a címlapokon és az előzéklapokon találhatóak, hanem a margón is, ezek a főszövegben aláhúzott kifejezésekre, mondatokra utalnak. Dévay a kötetek mutatóit is gyakran kiegészítette, sőt több esetben maga is készített indexet az adott kiadáshoz.

A gyűjtemény darabjainak kiadási helye és időpontja igen változatos. A legtöbb kötet latin, görög és német nyelvű, de van köztük egy arab és egy magyar nyelvű kiadás is.

A XVI–XIX. század külföldi és hazai nyomdászatának termékei főként a klasszika-filológia területét ölelik fel, de megtalálhatók közöttük klasszikus és korabeli szépirodalmi, valamint vallási témájú művek is. A XVI. század negyvennégy kötete gyakorlatilag az évszázad mindegyik évtizedét reprezentálja zömében bőrkötésű, önálló művekkel. Az olasz, francia, német és holland nyelvterületen megjelent kiadványok szerzői között szerepel Homérosz, Ovidius, Cicero, Valerius Flaccus, Dionysios Areopagita, Hieronymus, Lactantius. A XVII. század nyomdászatát reprezentáló hetvenhárom kiadvány között pedig apró Elzevir és Pezzana kötetek és hatalmas fóliánsok is előfordulnak. Ebben a században gyakori, hogy bizonyos nyomdák, kiadók nevét több kiadói helyszínen is feltüntetik. A szerző figyelmét nem kerülte el ezeknek a variánsoknak a bemutatása sem. A XVIII. század nyomdászatát százharminckét kötet képviseli. A nyugat-európai könyvműhelyek mellett a gyűjteményben megjelennek a prágai, bécsi és a hazai nyomdák termékei is. Buda, Debrecen, Nagyszombat, Pest, Pozsony korabeli kiadványai között olyanok is vannak, mint Joannes Severininek tankönyvként használt kétkötetes Magyarország története 1775-ből, vagy Hevenesi Gábor ötven magyar szent és boldog metszetekkel illusztrált életrajzgyűjteménye 1737-ből. A XIX. század könyvkínálata bőségesen szolgált Dévay József érdeklődési körének megfelelő kiadványokkal. A klasszika-filológia tárgykörében főként a németországi kiadók jelentettek meg műveket e században. A lipcsei Teubner Kiadó ötvenkét kötetét őrzi a gyűjtemény. Különösen gazdag az ókori római irodalom újbóli kiadása: Vergilius, Censorinus, Boethius, Cicero, Soranus művei révén. A magyarországi nyomdák termékei ebben a korszakban főként az iskolai használatra készült művekkel képviseltetik magukat, mint például Pápai Páriz Ferenc latin–magyar szótára 1801-ből, vagy Grigely József költészettani és nyelvtani munkái a gimnáziumok számára 1809-ből és 1817-ből. Dévay József könyvtárát már a kortársak is a klasszika-filológia tárgykörének gazdag tárházaként tartották nyilván, ám a gyűjtemény fontos részét képezik a vallási tematikájú művek és a vallási szépirodalom is. A korai keresztény szerzők közül csak néhányat említünk: Pál apostol, Origenes, Szent Jeromos, Szent Ágoston, Dionysios Aeropagita, Boethius, Szent Isidorus. Jelentősek még az egyháztörténeti munkák, kézikönyvek és a szertartások rendjével foglalkozó kiadványok. A humanizmus és reneszánsz korszakának szerzői, mint Machiavelli, Eneo Sylvio Piccolomini, Erasmus, Melancthon, Heinrich Agrippa, valamint a klasszikusok közül Goethe, Heine és Schiller mellett Shakespeare művei szintén részei Dévay könyvtár-töredékének.

A szerző a kézírásos könyvtárkatalógus alapján megemlíti azokat a műveket is, amelyek Dévay polcán helyet kaptak, de ma már nincsen tudomásunk hollétükről. A meglévők közül néhány különleges kötetet részletesebben is kiemel, mint a gyűjtemény legkorábbi, 1503-ból való Valerius Flaccus *Argonauticon* című eposzát, amelyet Firenzében adtak ki, vagy John Barclay angol szerző 1688-ban, Velencében megjelent *Argenise* című lovagregényét.

A kötet második részét a Dévay-gyűjtemény katalógusa teszi ki. A tételek leírása az új könyvtári szabvány szerint történt. A könyvészeti adatok után a lehetőség szerint valamennyi XVI–XVII. századi kiadvány esetében bibliográfiai hivatkozás segíti az azonosítást. Ezek után tüntette fel a szerző az adott könyv egyedi sajátosságát (kötésre utaló megjegyzés, köttetésre vonatkozó adatok, egyéb bejegyzések előfordulása, valamint a tulajdonbejegyzések szövege). A katalógus-

ban való visszakereshetőséget szerzői, személynév, nyomdahely, nyomdász és kiadói, valamint időrendi mutató és egy külön possessor mutató segíti.

(Szőnyegi Hajnalka: A Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár Dévay-gyűjteménye. Székesfehérvár, Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, 2004.)

Magony Imre

Püspökladányi könyvtártörténet

Örvendetes, hogy a helyismereti, helytörténeti kutatások színterei, a könyvtárak és a múzeumok napjainkban egyre több lelkes könyvtárost és muzeológust számlálnak, olyan, szakmájuknak elkötelezett aktív kutatókat, akik nemcsak érdeklődnek a helyismeret iránt, de él bennük a közlés vágya, az a törekvés, hogy kutatásuk eredményét megosszák a szakmával és az érdeklődőkkel. Kétségtelen, hogy a helyismereti munka becsülete is megnőtt. Ez pedig igencsak üdvözlendő, hiszen – amint azt Gerő Gyula a *Kiáltvány (kiáltás) a hétköznapi könyvtártörténet-írásért* című cikkében írja –: „A hétköznapi könyvtártörténet-írás körébe eső munkálatok tartós elhanyagolása miatt elfogadhatatlan mulasztásoknak lehettünk-lehetünk tanúi”. Ezért tehát: „Eljött az ideje munkához látni, becsülettel megindítani – azokon a tiszteletre méltó helyeken, ahol eddig is folyt: kiteljesíteni – a hétköznapi könyvtártörténet-írás körébe sorolható munkálatokat, nehogy a szakma végleg elveszítse múltját”. A recenzens pedig teljes bizonyossággal állíthatja, hogy Mészáros Eszter, aki Püspökladányi közművelődési könyvtárügyének fejlődési „nyomvonalán” a kezdetektől 1976-ig vezeti végig olvasóit, példaértékűen megfelel ennek a kívánalomnak.

A szerzőt a kötet megírására nemcsak személyes érdeklődése, de a Püspökladányi Városi Könyvtár ötvenéves fennállásának jubileumi évfordulója is inspirálta. Három nagy fejezetbe (*A közművelődési könyvtárakról; Történeti áttekintés; Helyzetkép*) csoportosította mindazt, amit választott témájáról el kívánt mondani. A közművelődési könyvtárakról általánosságban szól, majd szélesebb összefüggésben, nemzetközi vonatkozásban (Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország) is bemutatja kialakulásuk előzményeit. A történeti áttekintésben a kezdetektől 1949-ig tekinti át a közművelődési könyvtárak, illetve azok magyarországi elődjének tekinthető népkönyvtárak kialakulását, fejlődését. Ennek, a mára már feledésbe merült könyvtári formának a történeti gyökerei a kiegyezést megelőző évekre vezethetők vissza (1862). Az ezt követő esztendőik könyvtárügyét, az 1870-es, 1880-as éveket, az 1900–1918 közé eső időszakot, a Tanácsköztársaság (1918–1919) esztendejét, az első világháború utáni éveket (1919–1944), a második világháború utáni esztendőket (1945–1949) főbb vonásaikban mutatja be a szerző. A további fejezetekben 1949-től 1952-ig, majd 1952-től 1976-ig jellemzi az adott időszak könyvtárügyére jellemző szervezeteket, intézményeket, központi intézkedéseket, számos statisztikai adattal is alátámasztva. Előbb általánosságban, majd Püspökladány vonatkozásában mutatja be azt a folyamatot, amely a népkönyvtárak megjelenésétől az új könyvtártípus, a városi

könyvtár létrehozásáig vezetett el. Időben a mához közelebb haladva mind több forrás, dokumentum állt a szerző rendelkezésére, amelyek alapján érzékletes képet fest a könyvtár rég- és közelmúltjáról.

Püspökladány kulturális életét nagymértékben meghatározta Mindszenty Sámuel, aki lelkésztársával, barátjával, Péczeli Józseffel együtt szervezte meg az első hazai irodalmi kört, a Komáromi Tudós Társaságot, majd ők indították el a *Mindenes Gyűjtemény* című ismeretterjesztő folyóiratot 1789-ben. Egy évszázad múltán, a kiegyezést követő esztendőkből a kor divatjának megfelelően számos olvasókör alakult Püspökladányban is. 1877-től 1934-ig tucatnál több olvasókör hagyománya, és ezek mellett számos sajtótörténeti emlék is fémjelzi a helyiek kulturális ambícióját és irányultságát. 1899-ben a Földművelődésügyi Minisztérium 171 kötetes népkönyvtárat adományozott Püspökladánynak, letéve ezzel a könyvtár alapkövét. Mészáros Eszter a könyvtárügy országos fejlődésébe ágyazva idézi fel Püspökladány közművelődési könyvtárügyének krónikáját. A település művelődési és könyvtártörténetének első XX. századi korszaka 1949-ig tartott. A második időszak (1949–1976) – ebből a korból már jóval több adat állt a szerző rendelkezésére – eseményeiről árnyalt és részletes tablót fest a szerző, pontos képet adva a kor történelmi, politikai változásainak alárendelt kulturális folyamatokról is.

A Püspökladányi Járási Könyvtár a népkönyvtár átszervezésével jött létre, és az 1952-ben, a könyvtárügy fejlesztéséről szóló határozat értelmében 1953. október 1-jén kezdte meg érdemi munkáját. A szerző érzékletes képekben idézi föl a kezdet nehézségeit, az épület felújítási munkálatait, az eszközök, berendezési tárgyak, könyvtári nyomtatványok beszerzésének, előteremtésének küzdelmeit. Méltatja a szakmájuknak elkötelezett munkatársak lelkesedését, amelynek köszönhetően a település lakóinak életében jelentős helyet foglalt el a könyvtár, annak ellenére, hogy a működési feltételek egyre inkább nehezedtek. A további korszakfejezetek (1961–1965; 1966–1970; 1971–1975) szerkezete megegyező. A szerző azonos szempontok (a működés feltételei, az anyagi források alakulása, a dolgozók száma és szakmai felkészültsége, a módszertani munka stb.) szerint vizsgálódik, úgy hogy a könyvtár életében végbement változásokat színes diagramokkal és táblázatba foglalt beszédes adatokkal szemlélteti. Püspökladány könyvtárügyének regényes kronológiája 1976. február 1-jével zárul, ekkor adták át a Járási Könyvtárnak és a Művelődési Központnak egyaránt otthont adó új épületet. Ám vélhetően és remélhetően ezzel a korszakhatárral nem zárult le a püspökladányi könyvtárügy történetét bemutató krónika, hiszen az előszó szerint folytatásra, a könyvtártörténet máig nyúló eseményeinek bemutatására is vállalkozik majd a szerző. Az *Időrendi áttekintéssel, Irodalomjegyzékkel, Levéltári és irattári forrásokat számba vevő jegyzékkel*, valamint a könyvtár működésével kapcsolatos, megsárgult dokumentumok fotóival záródó kötet helytörténeti szempontból is kiemelkedő kiadvány, emellett Magyarország egyetemes könyvtártörténetéhez is számos, fontos adalékkal járul hozzá.

(Mészáros Eszter: Püspökladány közművelődési könyvtárügyének fejlődése a kezdetektől 1976-ig – Kiad. a Püspökladányi Városi Könyvtár, Püspökladány, 2004. – 69 p., 11 t. – /Könyvtár és Kultúra/)

Bartók Györgyi

Mészáros Eszter

Püspökladány
közművelődési
könyvtárügyének
fejlődése
a kezdetektől 1976-ig

Könyvtár
Kultúra

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K